

F O S F A T T A G E L İ Ş M E L E R İ

Fosfat kayası üreten ve tüketen ülkeler aşağıdaki üç grup içinde toplanabilir :

- 1 — Gelişmekte olan ülkeler,
- 2 — Gelişmiş pazar ekonomisi olan ülkeler,
- 3 — Doğu Avrupa'nın sosyalist ülkeleri (Asya ülkeleri hariç).

1955 ile 1968 yılları istatistiklerine baktığımızda; 13 yıllık bir periyotta fosfat kayası üretimi, tüketimi ile ilgili rakamlarda büyük gelişmeler görülür. Şöyleki :

1955 yılında dünya fosfat kayası üretimi 28,5 milyon ton iken bu 1968 de 78,9 milyon tona yükselmiştir. İhtiva ettiği P_2O_5 yönünden ele alırsak 1955 in 9 milyon tonuna karşılık 1968 de 25,8 milyon tona bir yükselme görülür. Yıllık artış hızı fosfat kayasında % 8,1; P_2O_5 olarak % 8,3 dür. Yıllık artış hızının en fazla olduğu ülkeler Doğu Avrupa Sosyalist ülkeleridir. (Bilhassa % 13,9 luk artış hızı ile S.S.C.B.). Bu ülkeleri. Gelişmiş Pazar Ekonomisi olan ülkeler, daha sonra da gelişmekte olan ülkeler grupları takip ederler.

Gelişmiş ülkelere misal olarak % 8,9 artış hızı ile A.B.D. verilebilir. Gelişmekte olan ülkeler gurubuna da yılda % 5,6 kalkınma hızı ile Fas, Tunus, Pasifik ve Hint Okyanusu Adaları, Togo, Senegal, Ürdün, İsrail, Mısır ve Cezayir'i gösterebiliriz.

Sonuç olarak, gelişmekte olan ülkelerin dünya toplam üretimindeki payı 1955 de % 45 iken 1968 de % 32 ye düşmüştür. Aynı yılda A.B.D. in payı, en büyük üretici ülke olarak, % 46; S.S.C.B. nin % 20 dir.

Üretilen fosfat kayasının % 85 i gübre ve gübreleme konularında kullanılmaktadır. 1968 yılında üretim ve tüketimde en fazla gelişmeyi, gelişmekte olan ülkeler göstermiş, fakat toplam payları gene de düşük kalmıştır. Üretimde % 7,2, tüketimde % 11,2.

Üretilen fosfat kayasının takriben yarısı milletlerarası ticarete girmektedir. Fosfat kayası ticareti A.B.D.; gelişmekte olan ülkeler ve S.S.C.B. den, pazar ekonomisi gelişmiş ülkelere doğru olmaktadır. Bu, dünya ithalâtının % 80 ni kapsamına alır.

Dünya fosfat kayası ihracatı da üretimde olduğu gibi bu devrede hızla artmış; yılda % 7,8 lik ortalama bir gelişme ile 1955 de 14,4 milyon tondan 1968 de 38,3 milyon tona yükselmiştir. Geleneksel Kuzey Afrika üretici ülkelerinde bu hız en düşük olmuş fakat Ürdün, İsrail, Senegal ve Togo yüksek

artış hızlarına ulaşmışlardır.

1968 de A.B.D., Fas'ı geçerek dünya fosfat kayası ihracatında birinci olmuş, S.S.C.B. üçüncü sırayı işgal etmiştir.

Aynı yılda gelişmekte olan ülkelerin fosfat kayası ihracat değeri 240 milyon dolar olmuştur. Muhakkak ki bu rakam, 100 milyon dolarlık manganez ve 207 milyon dolarlık çinko-kurşun ihracat rakamları gözönüne alınırsa bir kıymet ifade eder.

Gelişmiş ülkelerin çoğunluğunda fosfat kayası ithali gümrüğe tabi olmamakla beraber, fosfat gübresi ve fosforik asit ithal gümrüğe tabidir. Bu miktar A.B.D. de azami % 3; EEC ve S.S.C.B. de % 12 İspanya'da konsantre gübrelerde % 33 dür. Fakat bu gümrük resimleri gün geçtikçe azalma veyahut tamamen kaldırılma eğilimleri göstermektedir.

Fosfat kayası fiyatları hakkındaki bilgilerimiz yetersiz ve güvensiz olmakla beraber yukardaki devrede arz fazlalığı yüzünden fiyatların düştüğü söylenebilir.

FAO ve UN'ın fosfatik gübre talep projeksiyonları incelenmiş; 1960 ilâ 1970 arasında dünya fosfat kayası tüketiminin % 100 ile % 144 lük bir artış gösterdiği tesbit edilmiştir. Bu, yıllık ortalama % 7,2 ilâ % 7,3 lük bir artışa tekabül eder. Bu artış hızı, minerallerin çoğu da dahil olmak üzere diğer birçok hammadde tüketim artış hızından oldukça fazladır.

Konuyu arz yönünden ele alacak olursak; üretim, en yüksek talep projeksiyonunu karşılayacak dereceye hiçbir güçlüklerle karşılanamaz arttırılabilir. O.E.C.D. 1969 yılı dünya fosfat kayası rezervini 72 milyar ton olarak tesbit etmiştir. Bu rezervin % 19 u Kuzey Amerika da; % 11 i S.S.C.B. de % 66 sı Kuzey Afrika'da (% 42 si Fas'da) ve % 4 ü diğer bölgelerdedir.

Aynı yılda, dünya fosfat kayası endüstrisinin % 83 bir kapasite ile çalıştığı hesaplanmıştır. Kapasiteyi arttırıcı çalışmalar hızla gelişmektedir. Fas ve Tunus'ta üretim birkaç yıl içinde iki misli olmuştur. Bu arada dünya fosfat pazarlarına yeni üreticiler girmektedir. Bunlardan en mühimi İspanyol Sahrasıdır. Politik bazı problemlerini halledebilirse 1971 de 5 milyon ton/yıl kapasite ile üretime başlayabilir ve bu miktarı rahatça iki misline çıkarabilir.

UNCTAD, önümüzdeki yıllarda fazla kapasite ve arz bolluğu durumlarının büyük bir ihtimalle devam edeceği kanaatinde dir.